

ANTAL TAMÁS*

A trianoni békeszerződés hatásai a királyi ítéletábrákra – különös tekintettel a szegedire**

Dr. Ruszoly József emlékének

Bevezetés

A trianoni békeszerződés traumatikus következményei felsorolhatatlanok. Ezek bemutatására az eltelt közel egy évszázad alatt nagyon sokan vállalkoztak elsődlegesen a gazdaság, a demográfia, a politika és a külkapcsolatok története szempontrendszerit hívva segítségül. A magyar igazságszolgáltatás jogtörténete ebből részben kivételt jelent: a két világháború közti periódus bíróságszervezeti és eljárásjogi változásairól az utóbbi évtizedekben csupán rövid áttekintő fejezetek jelentek meg mélyebbre hatoló kutatások nélkül. A jelen tanulmány keretei között ennek az összetett kérdéskörnek egy kis cikkelyét vizsgáljuk meg; azt, miként hatottak *a területi és a gazdasági veszteségek* a királyi ítéletábrák jogállására, pontosabban azokéra, amelyek az ország új határain belül maradtak. A konkrétumokat a szegedi ítéletábra történetjének kutatása közben szerzett ismereteink felhasználásával tárjuk az olvasó elé – adalékkul mind az országos, mind a helyörténeti tudományosság szíves figyelmébe.

1. Az igazságszolgáltatási szervek megváltozott területe

Az 1914. július 28-án elrendelt, majd több jogszabály, köztük az 1920. évi VI. tc. által fenntartott kivételes hatalom végül csak 1922. július 26-án szűnt meg Magyarországon.¹ A kormány részletes jegyzéket tett közzé azon jogszabályokról, amelyek hatályukat veszítették az említett időpontban, a többi rendeleti szintű jogforrás viszont ideiglenesen

* egyetemi docens, Szegedi Tudományegyetem ÁJTK

** A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében működtetett *Allamtudományi Kutatóműhely* keretében, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem és a Szegedi Tudományegyetem együttműködésével készült.

¹ A m. kir. minisztériumnak 6310/1922. M.E. számú rendelete a háború esetére szóló kivételes hatalom megszűnése napjának közzététele tárgyában. In: Igazságügyi Közlöny (a továbbiakban: IK). 1922/7. sz. 243. p.

még hatályban maradt.² Az igazságügy-miniszterei közül kiemelendők a sajtótermékek ellenőrzésének szabályozásáról, a gyorsított bünvádi eljárás szabályairól, a moratórium következtében a polgári peres és nem peres eljárásokban szükséges különböző normák megállapításáról, a meghatalmazott útján történő házasságkötésnél követendő eljárásáról, a lakbérleti bizottságok ügyviteléről, szervezetéről és külön eljárási költségéről, a polgári perrendtartásban megállapított értékhatárok felemeléséről, valamint az ország egyes részeiben követendő rögtönbíráskodási (statáriális) szabályok 1919. évi módosításáról szóló miniszteri rendeletek.³ Az ideiglenesen fenntartott s a költségvetésről alkotott 1922. évi XVII. tc. 6. §-a alapján kibocsátott jogszabályok alkalmazhatósága 1923. február 11-én szűnt meg, ha a tárgyakban törvényjavaslatot nem terjesztettek elő és a békeszerződéssel sem voltak kapcsolatosak, ha más jogalkotói rendelkezés következtében *de jure* hatályukat veszítették, valamint, ha valamely előterjesztett törvényjavaslat elfogadása miatt tartalmilag tárgytalanokká váltak.⁴

A békeszerződéssel kapcsolatosan a magyar bíróságok új hatáskörére, illetékességére s eljárására vonatkozólag számos 1920 és 1922 között kibocsátott jogszabály létezett. Különösen lényeges volt a 3330/1920. M.E. számú kormányrendelet a részben megszállt területen levő telekkönyvi hatóságoknak a meg nem szállt területen fekvő ingatlanokra vonatkozó telekkönyvi iratairól, az egyes királyi bíróságok hatóságának az eljárásban akadályozottak területére való kiterjesztéséről s a bírósági kirendeltségek felállításáról szóló 6930/1920. M.E. számú rendeletben nyert felhatalmazás alapján kiadott több igazságügy-miniszteri rendelet,⁵ továbbá az elszakított területeken működő bíróságok személyállapoti ügyekben hozott döntései tárgyában a 9874/1921. M.E. számon kibocsátott kormányrendelet. Kiemelendő a budapesti törvényszék kivételes cégbíróági illetékességének megszüntetése tárgyában a 2781/1922. M.E., valamint az egyes pénzkövetelések bírói érvényesítésének felfüggesztése tárgyában a 9590/1922. M.E. számú rendelet is.⁶

Mint ismert, az 1920. június 4-én megkötött trianoni békeszerződést csak jóval később, az 1921. évi XXXIII. tc.-ben ratifikálta az első nemzetgyűlés, minek következtében a területi veszteséggel összefüggő törvénykezési változások részeként *az új földrajzi illetékességgel és hatáskörrel* kapcsolatos szabályok megállapítása 1923-ig váratott magára.⁷ Különösen az ország új határain kívül indult peres és nem peres eljárások foly-

² A m. kir. minisztériumnak 6976/1922. M.E. számú rendelete a kivételes hatalom alapján kibocsátott és az 1922: XVII. t.-c. 6 §-a alapján ideiglenesen hatályban tartott rendeletek tárgyában. In: IK. 1922/8. sz. 457. p. és melléklet 493–510. pp.

³ A m. kir. minisztériumnak 5230/1922. M.E. számú rendelete a kivételes hatalom alapján kibocsátott rendelkezések hatályon kívül helyezése tárgyában. In: IK. 1922/7. sz. 244. p., melléklet 429–430. pp.

⁴ A m. kir. minisztériumnak 960/1923. M.E. számú rendelete a kivételes hatalom alapján kibocsátott egyes rendeletek hatályának megszűnése tárgyában. In: IK. 1923/2. sz. 41–42. pp. és melléklet.

⁵ Lásd az 1920. évi november 22-én 34.500/1920. I.M. szám alatt kibocsátott rendeletet, valamint az ennek módosítása tárgyában 1921. évi augusztus 30-án 45.200/1921. I.M. szám alatt kibocsátott rendeletet, továbbá az 1921. évi szeptember 29-én 49.451/1921. I.M. számon s az 1921. évi november 5-én 57.525/1921. I.M. számon kibocsátott rendeleteket, úgyszintén az 1922. évi augusztus 30-án 44.100/1922. I.M. számon és az ennek módosítása tárgyában 1923. évi július 16-án 35.400/1923. I.M. szám alatt kibocsátott rendeleteket!

⁶ Lásd részletesen a hivatkozott 8300/1923. M.E. rendelet 29. §-át és az Igazságügyi Közlöny ott megjelölt számait!

⁷ A m. kir. minisztériumnak 8300/1923. M.E. számú rendelete polgári és büntető ügyekben a m. kir. bíróságok és ügyészségek hatáskörének és illetékességének a trianoni békeszerződéssel összefüggő szabályairól. In: IK. 1923/11. sz. 455–465. pp. Lásd még: ROMSICS IGNÁC: *Magyarország története a XX. században*. Budapest, 2010. 141–149. pp.

tatásának a rendje volt az idevonatkozó kormányrendelet tárgya, pontosabban azon polgári és büntető ügyeké, amelyekben a békeszerződés értelmében külföldi állampolgárrá vált személyek voltak félként érdekelve, vagy amely ügyek a Magyarországtól elszakított részekkel álltak összefüggésben. Főleg azon folyamatban lévők tartoztak az utóbbi kategóriába, melyekben a bíróság (ügyészség) illetékességét az eljárás tárgyát tevő ingó vagy ingatlan dolog fekvése, az érdekelt fél lakó- vagy tartózkodási helye, illetve a teljesítés vagy a bűncselekmény elkövetésének helye alapozta meg, de belföldi bíróság a Magyarország megállapított területén kívül fekvő ingatlanokra abban az esetben sem tehetett intézkedést, ha az adott ingatlanról vezetett telekjegyzőkönyv (telekkönyvi betét) még a magyar telekkönyvi hatóság⁸ birtokában volt.

Ha a bíróval szembeni fegyelmi eljárás megindítása vagy befejezése szintén a békeszerződéssel összefüggő ok miatt nem volt lehetséges, az eljárásra a hasonló hatáskörű fegyelmi bíróságok közül az bírt illetékességgel, amelyiket az igazságügy-miniszter erre kijelölte.⁹ Ha viszont az első fokú egyéb bíróság vagy ügyészség volt akadályozva a további eljárásában a határmódosítások miatt, a következő szabályok alapján kellett az illetékes igazságszolgáltatási szerveket megállapítani.

1.1. Joghatóság a polgári ügyekben

Az első fokú bíróságnál folyamatban lévő polgári ügyekben valamennyi fél (érdekelt) hozzájárulásával a bíróság bármely szakban – *kérelemre* – megszüntette az eljárást, ha a békeszerződés rendelkezései folytán az illetékességét megalapozó ok megszűnt. Bármelyik fél kérelmére – a többiek hozzájárulása nélkül is – meg kellett szüntetni az eljárást akkor, ha immár nem létezett arra illetékes belföldi bíróság. Az eljárás megszüntetése iránti kérelmet vagy hozzájárulást nem lehetett visszavonni.

Nem volt helye az eljárás megszüntetésének annál a bíróságnál, amely a belföldi bíróság számára fenntartott hatáskörben, különösen a fél magyar állampolgársága alapján ítél. E korlátozással *hivatalból* megszüntette a bíróság az eljárást olyan esetben, 1. ahol a törvény kizárólagos illetékességet állapított meg és 1921. július 26., vagyis az 1921. évi XXXIII. tc. kihirdetése után ezen az alapon már nem volt illetékességgel és joghatósággal rendelkező belföldi bíróság; 2. ahol a békeszerződés rendelkezései értelmében egy külföldi állampolgárrá vált egyén személyállapotát tárgyazó s a belföldi bíróságok hatáskörébe nem tartozó eljárásról vagy általában olyan ügyről volt szó, amelyben a fennálló jogszabályok szerint a belföldi bíróságok nem járhattak el. Nem természetes személy esetében – a Polgári perrendtartásra tekintettel – azt a bíróságot kellett illetékesnek tekinteni, amelynek területén a cég székhelye volt. A belföldi bíróság előtt nem lehetett helye perújításnak, ha az előbbi rendelkezések alkalmazásával az eljárást az

⁸ MATÚZ GYÖRGY: *Telekkönyvi rendszerünk kialakulása és működése, 1840–1973*. In: Acta Jur. et Pol. Szeged. Tomus LXXIII. Emlékkönyv Dr. Ruzsoly József egyetemi tanár 70. születésnapjára. Szerk.: Balogh Elemér, Homoki-Nagy Mária. Szeged, 2010. 511–536. pp., különösen: 529–535. pp.

⁹ A m. kir. minisztériumnak 1180/1923. M.E. számú rendelete a fegyelmi bíróságok kivételes illetékessége tárgyában. In: IK. 1923/2. sz. 45. p. Az ekkor hatályos fegyelmi eljárás szabályairól lásd: ANTAL TAMÁS: *A Szegedi Királyi Ítélőtábla története 1914 és 1921 között*. = Bíróságtörténeti könyvek. Fejezetek a Szegedi Ítélőtábla történetéből II. Budapest–Szeged, 2015. 146–149. pp.; MÁTHÉ GÁBOR: *A magyar burzsoá igazságszolgáltatási szervezet kialakulása, 1867–1875*. Budapest, 1982. 53–62. pp.

alapperben meg kellett (volna) szüntetni. Örökösödési és csődügyekben az eljárást akkor kellett így befejezni, ha nem létezett olyan hagyatéki vagy csődvagyon, melyre nézve az örökösödési eljárásról szóló törvényben (1894: XVI. tc. 8. §), illetőleg a csődtörvényt tartalmazó jogszabályban (1881: XVII. tc. 73., 75. §§) foglaltak alapján a belföldi bíróság hatásköre fennállt.

A bíróság a polgári eljárás megszüntetésének kérdésében az ügy érdemétől elkülönítve – rendszerint a felek meghallgatása után – *végzéssel* határozott, de mellőzhette a meghallgatásukat, ha a megszüntetést valamennyien kérték vagy, ha az ügy hivatalból vált megszüntetendővé. Mellőzhették annak a félnek a meghallgatását is, akinek részére az idézést külföldön kellett volna kézbesíteni, belföldön pedig meghatalmazottja nem volt. A szabályszerű idézés ellenére meg nem jelent felet úgy kellett tekinteni, mint aki az eljárás megszüntetéséhez hozzájárult. A felek meghallgatására kitézött határnap elmulasztása miatt igazolásnak nem volt helye, egyébként a felek személyesen vagy ügyvéd, avagy más meghatalmazott által képviselve járhattak el.

A megszüntető határozat ellen nem létezett helye fellebbevitelnek, míg a folytatást elrendelő határozat ellen egyfokú felfolyamodásra nyílt lehetőség a közvetlen felsőbbbírósághoz; ennek döntése jogerőre emelkedéséig az ügy érdemében a pert nem lehetett folytatni. A szegedi ítélőtáblának mint fellebbeviteli bíróságnak is alkalmaznia kellett e normákat azzal az eltéréssel, hogy ha a felek meghallgatását látta szükségesnek, e feladattal az első fokú bíróságot vagy a felek (meghatalmazottak) lakóhelye szerinti más bíróságot is megbízhatta.¹⁰

Ha a polgári pert olyan magyar bíróság előtt indították, amelynek székhelye Magyarország megállapított területén kívül feküdt, a további eljárásra az a belföldi bíróság volt köteles, amely az eljárás átvételének időpontjában illetékes volt. Az *ítélőtábla területi illetékessége* az elsőfokú bíróságéhoz igazodott. Több egyaránt illetékes belföldi bíróság közül szabadon választhatott az, aki az eljárás megindításának kérelmezésére jogosultsággal bírt. Ha a per belföldön volt megindítható, de az illetékesség megalapítására szolgáló ténykörülmények hiányoztak, az ügyben illetékes bíróságot az az ítélőtábla jelölte ki, amely az eljárásra jogosult korábbi magyar bíróságnak a felsőbbbírósága volt, ha pedig ilyen ítélőtábla nem létezett, a kijelölést a budapesti tábla végezte el. A megelőző eljárásban a magyar bíróságnál történt jogcselekmények az eljárást folytató bíróságnál is megtartották hatályukat, míg a bíróság a körülmények mérlegelésével belátása szerint határozott abban a kérdésben, milyen joghatályt tulajdonít a fél olyan cselekményének vagy mulasztásának, és mennyiben veszi figyelembe a megelőző eljárásnak azt a részét, amely az ellenséges megszállás után, különösen akkor történt, amikor az eredeti bíróság megszűnt magyar szervként működni. Az utóbbi bíróság határozatát nem lehetett érvényesnek tekinteni akkor sem, ha jogerőre emelkedett. Az elmulasztott határnap vagy határidő helyett – ideértve a fellebbeviteli határidőt is – a belföldi bíróság igazolás nélkül is megfelelő új határnapot (határidőt) tűzött, ha feltehető volt, hogy a fél mulasztását a háborúval vagy a megszállással kapcsolatos rendkívüli körülmény okozta.

¹⁰ A m. kir. minisztériumnak 8300/1923. M.E. számú rendelete polgári és büntető ügyekben a m. kir. bíróságok és ügyészségek hatáskörének és illetékességének a trianoni békeszerződéssel összefüggő szabályairól. In: IK. 1923/11. sz. 455–465. pp., 2–9. §§.

A kizárólagos illetékességgel vagy a belföldi bíróság számára fenntartott hatáskörben – különösen a fél magyar állampolgársága alapján – eljáró belföldi bíróság előtt az eljárás megindítását vagy folytatását és befejezését nem akadályozta az, hogy egy, Magyarországnak a békeszerződéssel megállapított területén kívül működő (külföldi) bíróságnál ugyanebben az ügyben beállt a perfüggőség vagy ott ítéletet hoztak. Egyébként az általános eljárási jogszabályokat kellett alkalmazni.¹¹ Az illetékes belföldi bíróság előtt helye volt perújításnak is, habár az alapperben olyan magyar bíróság ítélkezett, amelynek székhelye Magyarország területén kívülre esett, más ügyekben viszont a perújítás a belföldi bíróság előtt a felek hozzájárulásától függött.

Ha az ügyben olyan első fokú polgári bíróság ítelt, amelynek székhelye a békeszerződéssel megállapított államterületen kívülre esett, az ítélőtábla mint fellebbviteli bíróság csak akkor határozhatott, ha azt valamennyi fél (érdekelt) kívánta, továbbá olyan esetben, ahol a törvény a kizárólagos illetékességét állapította meg, vagy ha magyar állampolgár személyállapotáról, avagy olyan ügytípusról volt szó, melyben az eljárást a jogszabályok valamely belföldi fórum számára tartották fenn. Ha a tábla a határozatával közbenszóló kérdést döntött el, különösen, ha az alsóbíróság határozatának feloldásával további eljárást és határozathozatalt rendelt el, az eljárás folytatása végett az iratokat az illetékessé vált új bíróságnak küldte meg.¹²

1. 2. Joghatóság a büntető ügyekben

A nyomozás folyamán az ügyészség, ha pedig az eljárás már a bíróság előtt folyt,¹³ a bíróság a vádló meghallgatása után az eljárást megszüntette a békeszerződés rendelkezéseivel.

¹¹ GAÁR VILMOS: *A magyar Polgári Perrendtartás (1911. évi I. t.-cz.) magyarázata*. Budapest, 1911.; GAÁR VILMOS: *Bizonyítás a polgári perben*. Budapest, 1907.; KOVÁCS MARCEL: *A polgári perrendtartás magyarázata*. Budapest, 1927–1933.; MAGYARY GÉZA: *Magyar polgári perjog*. Budapest, 1912.; PLÓSZ SÁNDOR: *A polgári per szerkezete az új perrendtartásban*. Budapest, 1911.; TÉRFY GYULA: *A Polgári Perrendtartás törvénye és joggyakorlata*. Budapest, 1927.; ANTAL 2015, 140–146. pp., 150. p.; HOMOKI-NAGY MÁRIA: *Megjegyzések a polgári peres eljárás 19. századi történetéhez*. In: Gellén Klára, Görög Márta (szerk.): *Legge et Fide. Ünnepi tanulmányok Szabó Imre 65. születésnapjára*. = Pólay Elemér Alapítvány könyvtára 65. Szeged, 2016. 236–246. pp.; KENGYEL MIKLÓS: *A magyar polgári perjog száz éve – az 1911. évi Polgári perrendtartás*. In: *Magyar Jog*. 2011/6. sz. 321–329. pp.; KENGYEL MIKLÓS: *Plósz Sándor és az 1911. évi Polgári perrendtartás keletkezésének hosszú története*. In: Csibi Norbert et al. (szerk.): *Deák és utódai. Magyar igazságügyi miniszterek 1848/49-ben és a dualizmus korában*. Pécs, 2004. 153–160. pp.; NACSA MÓNIKA: *Bevezető elemzés a megállapítási keresetről az 1911. évi I. törvényekben*. In: *Publicationes Doctorandorum Juridicorum III. (Acta Univ. Szegediensis, FORVM)*. Szeged, 2013. 19–34. pp.; NORBERT VARGA: *The Practice of Leading Cases in the Hungarian High Court (Curia) with Special Attention to the Civil Procedure Act of 1911*. In: Badó Attila, Detlev W. Belling (ed.): *European Perspectives on Legal Developments in the 21st Century*. = *Acta Iuridica Univ. Potsdamiensis 2*. Potsdam, 2014. 281–289. pp.; RIEKO UEDA et al.: *Alexander Plosz: Die Prozeßleitung des Gerichts nach der neuen ungarischen Zivilprozessordnung (Recht und Wirtschaft 1912)*. In: *Kumamoto Law Review*. 2016. Sept. 23–35. pp.

¹² A hivatkozott 8300/1923. M.E. rendelet, 10–15. §§.

¹³ ANGYAL PÁL: *A magyar büntető eljárásjog tankönyve*. Budapest, 1915.; BALOGH JENŐ, EDVI ILLÉS KÁROLY, VARGHA FERENC: *A büntető perrendtartás magyarázata*. Budapest, ¹1900., ²1909.; BALOGH JENŐ: *A büntető perjog tankönyve*. Budapest, 1906.; BERNOLÁK NÁNDOR: *A büntető perrendtartás és novellái*. Budapest, 1928.; FINKEY FERENC: *A magyar büntető perjog tankönyve*. Budapest, 1916.; VÁMBÉRY RUSZTEM: *A büntető perrendtartás tankönyve*. Budapest, 1916.; ANTAL 2015, 121–134. pp., 150. p.; ANTAL TAMÁS: *A büntetőeljárás jogszabályi forrásai Magyarországon a polgári korban*. In: *Jogtudományi Közlemény*. 2016. december. (12. sz.) 611–618. pp.; FANTOLY ZSANETT: *A magyar büntetőeljárás jog kodifiká-*

zései alapján külföldi állampolgárrá vált olyan terheltekre nézve, akik abban a külföldi államban szereztek állampolgárságot, amelynek területén laktak, tartózkodtak vagy fogva voltak, valamint, akik a bűncselekményt Magyarországnak a békeszerződéssel megállapított területén kívül követték el és külföldön is laktak, tartózkodtak vagy ott voltak fogva tartva. A megszüntető határozat miatt ezen ügyszakban sem létezett jogorvoslat, de a folytatását elrendelő végzéssel szemben egyfokú felfolyamodásnak volt helye.

Ha a büntető eljárást olyan magyar bíróság (ügyészség) előtt indították, melynek székhelye Magyarország megállapított területén kívül volt, a folytatásra – ideértve a jogerősen kiszabott büntetés végrehajtását, az újrafelvételt, valamint a kegyelmi kérvény elbírálását is – az a belföldi bíróság (ügyészség) bírt illetékességgel, amelynek területén a terhelt lakott, tartózkodott, fogva volt, vagy ahol kézre került. Az ítéletábla illetékessége szintén az elsőfokú bíróság után igazodott. Több illetékes bíróság (ügyészség) közül az eljárást az folytatta, amelyik a többit megelőzte. Ha a büntető ügyben olyan magyar elsőbíróság járt el, amelynek székhelye Magyarország területén kívül volt, a fellebbviteli bíróság csak akkor határozhatott, ha a terhelt magyar állampolgársággal bírt, s a távolléte a határozathozatalt vagy a főtárgyalás megtartását az eljárási szabályok szerint nem gátolta; továbbá akkor, ha a terhelt belföldön lakott, tartózkodott vagy ott tartották fogva. Ha az ítéletábla közbenszóló határozatot hozott, különösen, ha az alsóbíróság ítéletének megsemmisítésével új eljárást rendelt el, az ügy folytatása végett az iratokat az említett vagy az általa megbízott másik első fokú bíróságnak (1896: XXXIII. tc. 404. §) küldte meg, ha viszont a terhelt külföldön volt, de a kiadatása lehetségesnek látszott, kijelölte az illetékes bíróságot, és az iratokat ahhoz továbbította.¹⁴

A belföldi bíróság (ügyészség) előtti megszüntetésre és az iratok átengedésére vonatkozó kérelemnek kellett tekinteni azt is, ha a fél az eljárás megindítását vagy folytatását külföldi bíróság előtt szorgalmazta. Ha a belföldi szerv az eljárást már megszüntette vagy felfüggesztette, noha ennek nem lett volna helye, a felfüggesztő, félbeszakító vagy megszüntető határozat hatályon kívül helyezésével az eljárást folytatnia kellett.

Ha az ügyet a bíróság (ügyészség) megszüntette, az illetékes ügyészség az iratokat vagy azoknak az eljárás folytatásához szükséges bizonyítékokra vonatkozó részét (pl. a tanúvallomásokról, bírói szemléről készült jegyzőkönyveket, stb.) eredetiben, vagy ha azokra belföldön még szükség volt, hivatalos másolatban – a tényállás rövid ismertetését magában foglaló emlékirat kíséretében – a főügyész útján az igazságügy-miniszterhez terjesztette fel, ha pedig a büntető eljárás átvételére egy osztrák bíróság volt hivatva, közvetlenül a bécsi II. államügyészségnek küldte meg, s erről a magyar igazságügy-miniszterhez jelentést tett. Ha az ügyészségnek a bűncselekmény természete miatt vagy más okból az iratok elküldése ellen aggályai merültek fel, vagy ha a büntető-eljárás folytatását külföldi bíróságnál nem tartotta lehetőnek, a főügyész útján utasításért

ciójának történeti fejlődése. In: FORVM. Acta Jur. et Pol. Szeged. 2013/1. sz. 5–25. pp., különösen: 14–21. pp.; KOVÁCS JUDIT: *A magánvád szabályozásának hazai története az 1973. évi I. törvény megjelenéséig.* = Acta Jur. et Pol. Szeged. Tomus LXII., Fasc. 13. Szeged, 2002.; KERESZTY BÉLA: *Történelmi visszapillantás a vizsgálóbírói intézményre.* In: Jogtudományi Közlöny. 1991/3–4. sz. 89–97. pp.; STIPTA ISTVÁN: *A tisztaeszlári per és a korabeli büntető eljárásjog.* In: Jogtörténeti Szemle. 2012/4. sz. 22–34. pp.; ISTVÁN STIPTA: *Rituale Blutanklage in Ungarn im Jahre 1883. (Ritual blood libel in Hungary in 1883).* In: Journal on European History of Law. 2015. Vol. 6, No. 2, 13–22. pp.

¹⁴ A hivatkozott 8300/1923. M.E. rendelet, 16–20. §§.

az igazságügy-miniszterhez fordult akkor is, ha az eljárás átvételére egy osztrák bíróság volt hivatva. Az iratok áttételének mellőzése esetében, valamint, ha az eljárás folytatását célzó intézkedés külföldön nem vezetett sikerre, az ügyet a Bünvádi perrendtartás által meghatározott módon (1896: XXXIII. tc. 472. §) kellett befejezni.

A beadványnak vagy a szóbeli kérelemről készült jegyzőkönyvnek a felterjesztésével az igazságügy-miniszterhez jelentést kellett tenni, ha a fél az iratok külföldről történő beszerzését kívánta avégből, hogy az eljárást a belföldi bíróság folytassa. Ha az ítélőtáblának az ügyiratokat az eljárási szabályok szerint olyan alsóbírósághoz kellett volna megküldenie, amelynek székhelye már az ország területén kívül volt, a fellebbviteli bíróság az iratokat az illetékes új alsóbírósághoz továbbította, ennek hiánya esetében pedig kijelölte azt.¹⁵

2. A szegedi ítélőtábla különös helyzete

Az ország déli megyéinek, köztük Csanád, Torontál és Bács-Bodrog vármegyéknek¹⁶ az elcsatolása az ott működött bíróságok területi illetékességét oly módon is befolyásolta, hogy a kormány a bácsalmási és a bajai királyi járásbíróságok, illetve a szekszárdi törvényszék és a pécsi ítélőtábla hatósági jogkörét kiterjesztette a „Bácsországból” megmaradt északnyugati részre egy 1921. augusztus 30-i igazságügy-miniszteri rendelettel.¹⁷ Ennek volt az a sajátos hozadéka, hogy egy évvel később Baján ideiglenesen törvényszéki kirendeltséget hoztak létre a bajai és a bácsalmási járásbíróságok területére vonatkozóan. E kirendeltség szervezetileg a szekszárdi törvényszékhez tartozott, s korlátozott hatáskörrel 1922. október 1-jétől működött. Eljárt mindazon ügytípusokban, melyeket a jogszabályok rendszeren a királyi törvényszékek hatáskörébe utaltak, kivéve a birtokrendezési, a hitbizományi és a kisajátítási ügyeket, az esküdtszék elé tartozó büntető ügyeket (abban az esetben, ha az esküdtbíráskodást helyreállítanák), valamint a fegyelmi eljárásokat. Nem bírt hatáskörrel akkor sem, ha az adott feladatkörben a törvényszék teljes ülésének kellett intézkednie.

A kirendeltséget a törvényszéki elnökhelyettes igazgatta, de a felsőbb hatóságokkal csak a szekszárdi törvényszék elnökén keresztül érintkezhetett. A cégjegyzéket a területén telephellyel rendelkező vállalkozások tekintetében az iratok másodpéldányainak átvételével vezette. Az ügyvitelére az 1914. évi törvényszéki ügyviteli szabályok voltak irányadók azzal, hogy az év végén külön ügyforgalmi és tevékenységi kimutatást készített az elnökhelyettes, s bár a szekszárdi törvényszék elnökéhez terjesztette fel, az adatait a pécsi ítélőtábla bíróságainak együttes kimutatásában mégis önálló rovatban kellett

¹⁵ A hivatkozott 8300/1923. M.E. rendelet, 21–28. §§.

¹⁶ GYÉMÁNT RICHÁRD: *A határon túli magyarság fogalma, keletkezése*. In: Nemzetpolitikai ismeretek. Szerk.: Szakács Ildikó Réka. Szeged, 2017. 81–82. pp., 89–90. pp., 109. p.; KENGYEL MIKLÓS: *A magyar bírósági szervezet a két világháború között*. In: 65. Studia in honorem István Stipta. = De iuris peritorum meritis 10. Szerk.: Balogh Judit, Szabó István, etc. Budapest, 2017. 195–207. pp., különösen: 195–201. pp.

¹⁷ A m. kir. igazságügyminiszter 1921. évi 45.200. számú rendelete az egyes kir. bíróságok hatóságának az eljárásban akadályozott bíróságok területére kiterjesztéséről szóló 34.500/1920. I.M. számú rendelet módosításáról. In: Magyarországi Rendeletek Tára (a továbbiakban: MRT) 1921. Budapest, 1922. 812–813. pp.

számba venni.¹⁸ A felmerülő közzvádlói teendőket a szekezsárdi királyi ügyészség kirendeltje látta el, aki viszont ténylegesen a pécsi főügyészségnek volt alárendelve.¹⁹

A szegedi ítélőtábla elnökei, Hamza Géza s Láng-Miticzky Ernő 1921 és 1933 között mindent megtettek, hogy ezt a bírói kirendeltséget, mely ebben a formában egyedülálló volt az országban, a szegedi táblai kerületbe osszák be – minthogy az 1890: XXV. tc. alapján Baja 1918-ig oda is tartozott –, ennek ellenére a vizsgált periódusban e cél nem valósult meg: a kirendeltséget csak 1940-ben szervezték önálló törvényszékké, így az átsatolása is addig halasztódott (1940: XVI. tc.). E felsőbíróság területi illetékessége közben drámaian változott meg: immár csupán a szegedi és a gyulai törvényszék, valamint azok járásbíróságai tartoztak hozzá, a többit elveszítetve a csonka ország *legkisebb ügyforgalmú* ítélőtáblájává vált.

A forradalmak alatti s utáni időkből a szegedi táblán számos olyan fellebbviteli ügydarab maradt, amelyekben a szerb hatóságok váltak illetékessé. A nagykikindai, a szabadkai és az újvidéki törvényszékekről több száz ítélet rekedt a szegedi ítélőtáblán, amelyeket tárgyalni nem lehetett. A szerb hatóságok az impériumváltás előtti magyar bíróságok által kiszabott büntetéseket kitöltették az elítéltekkel, azonban a pénzbírságok és pénzkövetelések behajtását az igazságügyi konszolidációig felfüggesztették. A szerb hatóságok így nem sürgették e judikatúra rendezését, a magyar Igazságügyminisztériumban pedig csak 1924-ben dolgoztak ki konkrét tervet a függőben lévő ügyek sorsáról, amely 1925. április 7-én lépett életbe.²⁰ Erre tekintettel a szegedi tábla irattárából csak október folyamán kerültek elő az érintett peres iratok. A minisztérium döntése szerint a büntetőügyeket meg kellett szüntetni, az ügyészség pedig emlékiratot szerkesztett, melyben feltüntették a törvényszéki ítéletet, a per „hivatalos történetét” és a magyar büntető jogszabályok rendelkezéseit. Az ekként revideált és felszerelt ügyiratok ezután Budapestre kerültek a minisztériumba, s onnan juttatták el azokat a szerb hatóságokhoz. A délszláv állam kormányának állítólag az volt a koncepciója, hogy az ekként érvényesített pénzbüntetéseket és pénzbírságokat az ottani igazságügyi építkezések finanszírozására hasznosítja.²¹ A bírósági és a telekkönyvi iratok kölcsönös átadása és átvétele összességében csak 1928-ban fejeződött be a két ország között.²²

¹⁸ A m. kir. igazságügyminiszternek 44.100/1922. I.M. számú rendelete a bácsalmási királyi járásbíróság hatóságának ideiglenes kiterjesztése és Baján kir. törvényszéki kirendeltség felállítása tárgyában. In: IK. 1922/8. sz. 462–464. pp., a m. kir. igazságügyminiszternek 35.400/1923. I.M. számú rendelete a Baján működő kir. törvényszéki kirendeltség hatáskörének kiterjesztéséről. In: IK. 1923/7. sz. 299. p.; valamint a m. kir. igazságügyminiszternek 25.700/1925. I.M. számú rendelete a polgári eljárás és az igazságügyi szervezet módosításáról szóló 1925: VIII. törvénycikk egyes rendelkezéseinek életbeléptetéséről. In: IK. 1925/5. sz. 68–70. pp. (6. §).

¹⁹ NÁNÁSI LÁSZLÓ: *A magyar királyi ügyészség története, 1871–1945*. Budapest, 2011. 238. p.

²⁰ Lásd a m. kir. minisztérium 1925. évi 3430. M.E. számú rendeletét a Magyar Királyság és a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság között a trianoni békeszerződés értelmében a kicserélendő iratanyagokra vonatkozóan kötött egyezményről (különösen annak VII. függelékét, amely a bírósági és telekkönyvi iratok cseréjéről szól). In: MRT 1925. Budapest, 1925. 40–47. pp.

²¹ Csak most teszik át a szerb hatóságokhoz azokat a büntetőügyeket, amelyek az összeomlás előtt történtek a Délvidéken. In: Szeged. 1924. október 26. (247. sz.) 2. p.

²² Magyarország igazságügye az 1928. évben. Kny. „A m. kir. kormány 1928. évi működéséről és az ország közállapotairól szóló jelentés és statisztikai évkönyv” című, a m. kir. miniszterelnök által az 1897: XXXV. tc. 5. §-a értelmében az országgyűlés elé terjesztett műből. Budapest, 1930. I–II. 19. p.

Ugyancsak e témához tartozik, hogy a trianoni magyar határokon túl rekedt bírák egy része Magyarországra optált, s az ő elhelyezésükről szintén gondoskodni kellett. Közülük a *szegeci táblára* is többeket neveztek ki: például magát az új elnököt, Hamza Gézát, aki azelőtt Marosvásárhelyen és Pozsonyban szolgált hasonló minőségben, továbbá Orosz Pált a nagyikindai, Muntyán Istvánt a temesvári törvényszékről, Konczwald Endrét pedig a szegeci törvényszék élére szintén Marosvásárhelyről.²³ Volt olyan Temesvárról menekült bíró is, Szász János, aki Szegeden végül ügyvédi irodát nyitott.²⁴

Közben Romániában száznál több el nem vándorolt magyar bírót függesztettek fel az állásából 1925-ben a román szakminiszter rendelkezése folytán mindennemű fegyelmi eljárás nélkül. Lényegében mindez a szolgálati viszonyuk megszüntetésének felelt meg, mert az illetményük megvonásával járt együtt. Két okra történt hivatkozás: az első szerint nem tettek kellő jártasságra szert az állam hivatalos nyelvében, a másik szerint az érintettek ellen „feljelentést adtak be”. Az erdélyi Magyar Párt jogügyi bizottsága ugyan protestált, de nem sok sikerrel járhatott.²⁵

3. Az inflációs monetáris politika közvetett hatásai

A gróf Bethlen István első kormányai alatt az országot sújtó kényszerű takarékoság és az ún. inflációs prosperálás – melyet Kállay Tibor és Bud János pénzügyminiszterekhez szokás kötni²⁶ – ugyancsak számos átmeneti rendelkezést igényelt a *jurisdiction*ban, benne a bírósági ügyvitelben – főként a hatáskört befolyásoló értékhatárok tekintetében.

Már 1922 decemberében megjelent az első rendelet, amely többek között az említett értékhatárok ideiglenes felemeléséről szólt: mindez érintette a Polgári perrendtartás számos szakaszát²⁷ és az összes bírói fórumot 1923. január 1-jétől. Az ítélőtáblák vonatkozásában a legfontosabb változást az jelentette, hogy az előttük mint fellebbezési bíróságok előtt folyamatban lévő perekben az általuk hozott ítéletek ellen nem volt helye felülvizsgálatnak, ha a pertárgyérték a járulékok nélkül a százezer (a még a Pp. életbe lépése előtt községi bírászkodás keretében indult ügyekben a húszezer) koronát nem haladta meg – kivéve, ha az ügyek a perértékre tekintet nélkül tartoztak első fokon a törvényszékek hatáskörébe –, ugyanakkor a felülvizsgálati eljárásban a Curia és az ítélőtábla hatáskörét elválasztó rendes értékhatár az eredeti kétezer-ötszázról ötszázezer koronára nőtt.²⁸

²³ *Közigazgatási és egyéb hatalmi szervek*. In: Szeged története 4. 1919–1944. Szerk.: Serfőző Lajos. Szeged, 1994. 303–304. pp. (a hivatkozott fejezet FÖLDVÁRINÉ KOCSIS LUCA munkája); HOMOKI-NAGY MÁRIA (szerk.): *A Szegeci Törvényszék története II. Szemelvények a Szegeci Törvényszék bírának életéből*. Szeged, 2015. 6. p.

²⁴ Táblabíróból ügyvéd. In: *Szeged*. 1922. május 13. (109. sz.) 4. p.; Dr. Szász János. In: *Szeged*. 1922. május 14. (110. sz.) 4. p.

²⁵ Száznál több magyar bírót függesztettek fel állásából Erdélyben. In: *Délmagyarország*. 1925. május 28. (10. sz.) 3. p.

²⁶ ROMSICS 2010, 156–159. pp.; BEREND T. IVÁN, RÁNKI GYÖRGY: *Közép-Kelet-Európa gazdasági fejlődése a 19–20. században*. Budapest, 1976. 289–292. pp., 308–309. pp.

²⁷ Lásd főleg az 1911. évi I. tc. 1., 5., 94., 176., 415., 476., 509., 513., 521., 525., 545., 691., 758. §-ait!

²⁸ A m. kir. minisztériumnak 10.417/1922. M.E. számú rendelete a polgári peres és nem peres eljárás egyes szabályainak ideiglenes módosításáról 1920. évi április hó 22. napján 3329/1920. M.E. szám alatt kiadott rendeletének módosításáról és kiegészítéséről. In: IK. 1922/12. sz. 603–609. pp. (1., 6. §§). Vö. a Polgári perrendtartásról szóló 1911. évi I. tc. 525. §-ával!

1923. november 1-jétől a korlátozó százezres értékhatár egymillió koronára, 1924. április 1-jétől pedig tízmillió koronára emelkedett, míg a felülvizsgálati elválasztó ötszázezres határ az előbbi naptól hárommillió, az utóbbi naptól huszonötmillió koronára növekedett.²⁹ E cezúrák 1925. június 1-jétől, majd 1926. március 1-jétől ismét megváltoztak.³⁰ A büntető ügyekben a bűncselekmények minősítése tekintetében alkalmazandó értékek és a pénzbüntetés mértékére irányadó tételek – az e tárgyban alkotott 1921. évi XXVIII. tc.-et meghaladva – az inflációnak megfelelően szintén radikálisan emelkedtek.³¹

Az új nemzeti fizetőeszköz, a pengő bevezetéséről az 1925. évi XXXV. tc. rendelkezett, amely alapján a koronában való számítás helyébe lépő új monetáris rendszer 1927. január 1-jétől volt alkalmazandó. Ettől kezdve minden 12.500 korona helyébe egy pengő lépett, amely rendelkezést a bírósági határozatok szerkesztésekor is figyelembe kellett venni – még, ha a határozat alapjául szolgáló beadványt vagy keresetlevelet azelőtt adták is be.³² Az eredetileg koronában kifejezett összeget ilyenkor zárójelben kellett feltüntetni. Kivételként büntető ügyekben az ítéletábra nem volt köteles az alsóbíróság által megállapított pénzbüntetést, pénzbírságot, kártérítést és a bűnügyi költséget pengőértékben kifejezni, valamint polgári ügyekben a marasztalás összegét pengőértékre átszámítani, ha az alsóbíróság ítéletét helybenhagyta, illetve a felülvizsgálati kérelmet el- vagy visszautasította. Ha azonban a tábla fellebbviteli határozata újabb pénzösszegben volt marasztaló, vagy egyébként eljárás költséget állapított meg, önálló rendelkezést tartalmazott, az előforduló összeget akkor is pengőben kellett meghatározni, ha a járásbíró vagy a törvényszék által koronában megállapított alapösszeg egyelőre nem volt átszámítandó. Ezen rendelkezéseket nem alkalmazták az olyan érmére vagy értékre szóló pénzösszegeknél, amely érmenemnek vagy értéknek a törvényes aránya a pengőértékhez nem volt megállapítva, vagy amely pénzösszeget a törvény rendelkezései értelmében valamely meghatározott érmenemben vagy más valutában kellett megfizetni. Az 1926. évről szóló ügyforgalmi kimutatásokba az értékítételeket még továbbra is koronában kellett bevezetni.³³

Mindezek s az igazságügyi szervezet módosításáról szóló 1925. évi VIII. tc. nyomán ismét változtak a polgári perekben követendő értékhatárok: például a felülvizsgálati bíróság (ítéletábra vagy a Curia) kijelölésére irányadó ezúttal ötezer pengőre. Az 1925. június 1-ején akár a törvényszéken mint első-, akár az ítéletábrán mint fellebbezési bíróságon folyamatban lévő perekben a tábla ítélete ellen nem volt helye felülvizsgálatnak,

²⁹ A m. kir. minisztériumnak 7501/1923. M.E. számú rendelete a polgári peres eljárásban megállapított értékhatárok felemeléséről. In: IK. 1923/10. sz. 421–424. pp. (1., 3. §§), a m. kir. minisztériumnak 2350/1924. M.E. számú rendelete a polgári peres eljárásban megállapított értékhatárok újabb felemelése tárgyában. In: IK. 1924/3. sz. 37–38. pp. (1., 3. §§).

³⁰ A m. kir. igazságügyminiszternek 25.800/1925. I.M. számú rendelete a polgári eljárásban irányadó értékhatárok megállapítása tárgyában. In: IK. 1925/5. sz. 71–73. pp., a m. kir. igazságügyminiszternek 6400/1926. I.M. számú rendelete a polgári peres eljárásban irányadó egyes értékhatárok újabb megállapítása tárgyában. In: IK. 1926/2. sz. 52. p.

³¹ A m. kir. minisztériumnak 6050/1923. M.E. számú rendelete a büntetőjogi értékhatároknak, valamint a pénzbüntetés és a pénzbírság mértékének ideiglenes felemelése tárgyában. In: IK. 1923/8. sz. 353–358. pp., a m. kir. minisztériumnak 5340/1924. M.E. számú rendelete a büntetőjogi értékhatároknak, valamint a pénzbüntetés és a pénzbírság mértékének újabb felemelése tárgyában. In: IK. 1924/7. sz. 158–160. pp.

³² Például: az 1900. január 1-eje előtti 500 osztrák értékű forint az 1899. évi XXXVI. tc. szerint 1000 koronának, az utóbbi az 1925. évi XXXV. tc. értelmében 8 fillér pengőnek felelt meg.

³³ A m. kir. igazságügyminiszternek 63.000/1926. I.M. számú rendelete a pengőértékben való kötelező számítás életbeléptetésével kapcsolatos igazságügyi rendelkezések tárgyában. In: IK. 1926/12. sz. 206–207. pp.

ha utóbb a pertárgyérték a járulékok nélkül ezerhatszáz pengőt nem haladott meg kivéve, ha az ügy az értékre tekintet nélkül tartozott a törvényszék hatáskörébe. Az 1911. évi Polgári perrendtartás előtt kezdődött ügyekre eltérő szabályok vonatkoztak,³⁴ az új büntetőjogi és kihágási értékhatárokat pedig külön rendelet állapította meg.³⁵

Az említett 1925. évi VIII. tc. (55. és 59. §§) az igazságügy-minisztert hatalmazta fel, hogy a Polgári perrendtartásban a járásbíróóság hatásköre s a fellebbvitel tekintetében vagy egyes más vonatkozásban értékhatárukat megállapított összegeket, továbbá a végrehajtási eljárásról szóló 1881. évi LX. tc.-ben s a módosítása és kiegészítése tárgyában alkotott 1908. évi XLI. tc.-ben, valamint az örökösödési eljárásról szóló 1894. évi XVI. tc.-ben megállapított összegeket – a törvényhozás újabb intézkedéséig – *rendelettel* megváltoztassa. Így a polgári peres és nem peres értékhatárok *kikerültek* a törvényi szintű jogi szabályozás köréből, s ezt analogikusan követte a még újabb igazságügyi reform is a törvénykezés egyszerűsítéséről szóló 1930. évi XXXIV. tc. keretében (144. §).³⁶

A büntető törvénykönyvekben (1878: V. tc., 1879: XL. tc.), valamint más törvényekben³⁷ büntető, vétség vagy kihágás minősítéséül, avagy egyéb célból (1896: XXXIII. tc., 1901: XX. tc.) meghatározott büntetőjogi értékhatárok ugyanannyi számú pengőben állapították meg a büntető igazságszolgáltatás egyes kérdéseinek szabályozásáról szóló 1928. évi X. tc. által, ahány korona volt, illetve ahány koronának felelt meg az eredeti – tehát nem az 1921. évi – összeg. A korábbi törvények s egyéb jogszabályok azon rendelkezései, melyek szankcióként pénzbüntetést vagy pénzmellékbüntetést határoztak meg, a büntetés összege tekintetében 1928. március 1-től hatályukat veszítették,³⁸ s helyettük az említett törvény első fejezetének rendelkezései lettek irányadók, az egyéb jogszolgáltatási tevékenységeknél használandó új határértékekkel pedig az 1928. évi II. tc. foglalkozott.

A szegedi ítélőtábla az első olyan magánjogi döntését, amelyben a *valutáris eltolódást* hivatalból figyelembe vette, 1922 decemberében hozta egy birtokperrel összefüggésben. Az Európa-szerzte ismert Thurn-Taxis hercegi család Arad és Csanád vármegyei földjeinek eladása körüli bonyodalmak miatt egy 1918-ban szerződésileg megállapított kötbér megfizetése ügyében hozott ítéletet a gyulai törvényszék, ahonnan fellebbezés útján került az eset a táblára. A Borcsiczky Béla elnökletével ítélő tanács egy közbenső határozatot hozott, amelyben elrendelte annak a hivatalos megállapítását, hogy a birtok eladására irányuló szerződésben kikötött ötvenezer korona bánatpénz a megváltozott monetáris viszonyok között mekkora summának felelt meg. Maga a per tárgyat képező

³⁴ A m. kir. igazságügyminiszternek 62.600/1926. I.M. számú rendelete a polgári eljárásban irányadó értékhatároknak pengőértékben megállapítása tárgyában. In: IK. 1926/12. 207–209. pp. (1–3. §§).

³⁵ A m. kir. igazságügyminiszternek és a magyar kir. belügyminiszternek 63.800/1926. I.M. számú rendelete a büntetőjogi értékhatároknak, valamint a pénzbüntetési és a pénzbírság mértékének pengőértékben kifejezése tárgyában. In: IK. 1926/12. sz. 210–217. pp.

³⁶ A m. kir. igazságügyminiszter 49.000/1930. I.M. számú rendelete a törvénykezés egyszerűsítéséről szóló 1930. évi XXXIV. törvénycikk életbeléptetése, valamint az arra vonatkozó átmeneti és végrehajtási szabályok tárgyában. In: IK. 1930/12. sz. 127–134. pp. (2–3., 19. §§).

³⁷ Lásd a büntetőtörvénykönyvek és a bünvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról szóló 1908. évi XXXVI. tc.-et, az erdőtörvényről alkotott 1879. évi XXXI. tc.-et, valamint a mezőgazdaságról és mezőrendőrségről szóló 1894. évi XII. tc.-et!

³⁸ A m. kir. igazságügyminiszternek 8.200/1928. I.M. számú rendelete a büntető igazságszolgáltatás egyes kérdéseinek szabályozásáról szóló 1928: X. törvénycikk hatályba léptetése tárgyában. In: IK. 1928/2. sz. 20. p.

ingatlanok egymillió négyszázezer koronáért keltek el 1918-ban, 1922 végén pedig több, mint négyszázmilliót „értek” a szuperinfláció miatt.³⁹

Mellesleg a gyors infláció az egységes *bírói és ügyvédi vizsgák díjtételeit* sem kímélte.⁴⁰ 1922 novemberétől az egész vizsgáért százhusz helyett kétezer korona, a megosztottként részenként ezeröttszáz korona, a pótvizsgáért egy szakcsoportból hatvan helyett ezer, kettőből kilencven helyett ezeröttszáz korona volt fizetendő a törvényes illetékbélyegeken felül. A külön gyakorlati bírói vizsgáért a bélyegen túl ezerkétszáz, a pótvizsgáért pedig nyolcszáz koronát kellett fizetni.⁴¹ 1923 májusától már ezen összegek kétszeresét számították fel, októberben pedig új díjszabást vezettek be: az egész vizsgáért harmincezer, a megosztott részvizsgákért huszonnégyezer, a pótvizsgáért tizenötezer, illetve huszonnégyezer koronát kértek a rendes bélyegek mellett. A csak gyakorlati bírói vizsgálat tizenkétezer, a pótvizsgálat kilencezer koronába került.⁴² 1924-ben háromszor is változtak a díjak: februárban, áprilisban és októberben; az utóbbi hónapban áttért a miniszter a papiros koronáról az egykori aranykoronában⁴³ kifejezett értékekre (pl. egész vizsga: huszonnégy, megosztott: tizennyolc aranykorona, stb.), amelyeket 1925 júniusától a kétszeresükre emelt.⁴⁴ A pengőértéken számított vizsgaköltségek a teljes esetén kilencvenhat, a megosztott esetén hetvenkét, a pótvizsga miatt negyvennyolc vagy hetvenkét pengősek lettek, míg a rendes gyakorlati bírói vizsgálati eljárás harminckilenc pengőbe került 1927-től.⁴⁵

Ugyanakkor az egységes bírói és ügyvédi *szakvizsga bizottságot* annak ellenére sem sikerült Szegedre telepíteni, hogy mind a város jogászsága, a közigazgatás vezetői s az egyetem is támogatta a kezdeményezést. Evégből még 1921 decemberében ankként szervezett Menyhárt Gáspár jogászprofesszor a rektori hivatal üléstermében. Az értekezleten, amelyen az egyetem rektora maga elnökölt, megjelent Tóth Károly jogi kari dékán, Kolosváry Bálint jogi kari egyetemi tanár; a bíróságok részéről Hamza Géza ítélőtáblai elnök, Ringhoffer Lajos, Hubacsek Béla, Orosz Pál, Skultéty István táblai tanácselnökök; a főügyészség és ügyészség képviselőiben Szász Iván királyi főügyész, Harsányi Elemér királyi főügyész-helyettes; Szeged városa részéről Somogyi Szilvesz-

³⁹ Az ítélőtábla figyelembe veszi a valutáris eltolódásokat. In: *Szeged*. 1922. december 14. (224. sz.) 2. p.

⁴⁰ A m. kir. igazságügyminiszternek 67.300/1913. I.M. számú rendelete az egységes bírói és ügyvédi vizsgáról. In: IK. 1913/12. sz. 2. melléklet, 6–38. pp. (38–39. §§).

⁴¹ A m. kir. igazságügyminiszternek 52.636/1922. I.M. számú rendelete az egységes bírói és ügyvédi vizsga, valamint a gyakorlati bírói vizsgálat díjáról. In: IK. 1922/10. sz. 541–542. pp.

⁴² A m. kir. igazságügyminiszternek 20.666/1923. I.M. számú rendelete az egységes bírói és ügyvédi vizsga, valamint a gyakorlati bírói vizsgálat díjáról. In: IK. 1923/5. sz. 213. p., a m. kir. igazságügyminiszternek 47.423/1923. I.M. számú rendelete az egységes bírói és ügyvédi vizsga, valamint a gyakorlati bírói vizsgálat díjáról. In: IK. 1923/9. sz. 396–397. pp.

⁴³ Az aranykorona 1892 után Magyarország és az Osztrák Császárság egységes elszámolási pénzneme, amelynek az aranyfinomsága 9/10-ed rész volt. 20 és 10 koronás érmedarabokat vertek belőle Körmöcbányán. Bővebben lásd: *Révai Nagy Lexikona*. Budapest, 1911. II. kötet, 9–10. pp.

⁴⁴ A m. kir. igazságügyminiszternek 6662/1924. I.M. számú rendelete az egységes bírói és ügyvédi vizsga, valamint a gyakorlati bírói vizsgálat díjáról. In: IK. 1924/2. sz. 22. p., a m. kir. igazságügyminiszternek 19.815/1924. I.M. számú rendelete ugyanebben a tárgyban. In: IK. 1924/4. sz. 80. p., a m. kir. igazságügyminiszternek 47.883/1924. I.M. számú rendelete ugyanebben a tárgyban. In: IK. 1924/9. sz. 184–185. pp., a m. kir. igazságügyminiszternek 27.587/1925. I.M. számú rendelete ugyanebben a tárgyban. In: IK. 1925/6. sz. 87. p.

⁴⁵ A m. kir. igazságügyminiszternek 23.854/1926. I.M. számú rendelete az egységes bírói és ügyvédi vizsga, valamint a gyakorlati bírói vizsgálat díjáról. In: IK. 1926/5. sz. 97. p.

ter polgármester; az ügyvédi kamara képviselőjében Végman Ferenc elnök, Pap Róbert alelnök, Hajnal István titkár, Eisner Manó kamarai ügyész és Tóth Imre pénztáros, valamint a szegedi közjegyzői kamara elnöke, Jedlicska Béla. Kolosváry Bálint rámutatott arra, hogy a hontalanná vált marosvásárhelyi vizsgabizottság nem szűnt meg, csak a működése szünetelt, s mintegy annak kiegészítőjeként volt megszervezendő a szegedi vizsgálóbizottság. A többiek is osztották a nézetét, ezért egy hattagú intézőbizottságot hoztak létre az ügy továbbviteléhez.⁴⁶ Bár e szegedi törekvés alkalmas lett volna a regionális jogászi közélet serkentésére, végül mégsem járt sikerrel.

Az egyébként a gazdasági stabilizáció részeként jelentkező, a köztisztviselői kart apasztó törvényi rendelkezések (1923: XXXV. tc., 1924: IV. tc.) a bírákra kezdetben nem terjedtek ki, csak a saját kérelmükre lehetett őket a szolgálatból ténylegesen elbocsátani. Azonban a javadalmakban őket is sújtotta az illetményeik folyamatos mérséklése, valamint az egyes részeinek: a képesítési és egyéb pótlékoknak a megvonása 1924-től. Ugyan az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület (OBÜE) s az érintett jogszolgáltatási szervek vezetői tiltakoztak a rendeleti szinten közzétett változás ellen az 1920. évi XX. tc. által szavatolt önálló státuszukra hivatkozva, de ez nem vezetett – nem vezethetett – eredményre. A helyzet 1927. november 1-jétől kezdett érdemben javulni, amikor a kormány ismét megállapította – immár pengőértékben – a köztisztviselők, a bírák és az ügyészek új illetményeit, melyek az 1925. évi állapotokhoz képest némileg emelkedtek, de így sem haladták meg a háború előtti fizetések vásárlóértékének felét.⁴⁷

1929 második félévétől a bírói és ügyészi képesítési pótlékok intézményét visszaállították: az 1920. évi XX. tc. hatálya alá tartozó, tényleges szolgálatban álló bírák s az ítélőtáblák elnöki titkárai évi 600, a bírósági titkárok, jegyzők s joggyakornokok (az utóbbiak csak akkor, ha bírói képesítéssel rendelkeztek) évi 300 pengő pótlékban részesültek, amelyet két előzetes részletben (januárban és júliusban) kellett a részükre kifizetni.⁴⁸

Az éppen megindult gazdasági növekedést a világgazdasági válság hatásai azonban hamar megállították: 1931 szeptemberétől minden közszolgálati tisztviselő – a bírakat is ideértve – illetményét újból mérsékelni kellett a fizetési osztálytól függően 10–15 %-kal, de a pótlékokra mindez legalább nem terjedt ki. Bár a rendelkezés eredendően csak egyetlen évre szólt, a következő esztendőkből az alkalmazását újra és újra meghosszabbították. 1932-ben a bírói javadalmak az 1920. évben garantáltakhoz képest – minden elvonást és emelést egybevetve, aranykoronában mérve – összességükben 40–50 %-nyira apadtak. Az OBÜE még 1937-ben is kénytelen volt tiltakozni és szorgalmazni az illetmények helyreállítását.⁴⁹

⁴⁶ Bírói és ügyvédi vizsgálóbizottság Szegeden. In: *Szeged*. 1921. december 10. (284. sz.) 2. p.

⁴⁷ NÁNÁSI 2011, 249–250. pp., ANTAL 2015, 56–57. pp.; MÉSZÁROS LAJOS: *Az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület huszonöt éves története (1907–1932)*. Budapest, 1932. 176–178. pp.

⁴⁸ A m. kir. minisztérium 1929. évi 2720. M.E. számú rendelete a kir. ítélőbírák és kir. ügyészek, úgyszintén egyes más bírói képesítésű alkalmazottak képesítési pótlékáról. In: MRT 1929. Budapest, 1929. 71–73. pp., valamint a bírói képesítési pótlékról és a magyar kir. kincstári jogügyi igazgatóság fogalmazási szakához tartozó egyes állásoknak a kir. ítélőbírák és kir. ügyészek státusába való besorolásáról szóló 1930. évi XLIII. tc. (1–4. §§). Lásd még: NAVRATIL SZONJA: *A jogászi hivatásrendek története Magyarországon (1868/1869–1937)*. = ELTE Jogi kari Tudomány 25. Budapest, 2014. 124–125. pp., 128. p.

⁴⁹ MÉSZÁROS 1932, 177. p., NÁNÁSI 2011, 250–251. pp.

Utószó

Az ismertett jogszabályi, gazdasági és társadalmi környezet – a belső feszültség – a közjogi provizórium későbbi éveiben sem fordult kedvezőbbre, felerősödtek viszont a szélsőséges mozgalmak, s megszorodtak a mai kifejezéssel terrorcselekménynek mondható erőszakos bűncselekmények. A kisebb hatáskörbővüléseken túl, amelyek inkább adminisztratív jellegűek voltak az 1920-as években, az ítélőtáblák jogállásában Bethlen István és Károlyi Gyula kormányait követően a *közigazgatási bíráskodás* 1932–33-ban tervezett reformja hozhatott volna pozitív fordulatot, de a politikai jobbratolódás immár nem támogatta a bírói hatalom hatókörének szélesítését, sem a hazai jogászság identitástudatának emelését. A közigazgatási bíráskodás decentralizációja a szervezeti analógia lehetősége ellenére nem valósult meg; de ez már egy másik intézménytörténet...

TAMÁS ANTAL

EFFECTS OF THE PEACE TREATY OF TRIANON ON THE OPERATION OF THE APPEAL COURTS IN HUNGARY – WITH SPECIAL REGARD TO SZEGED

(Summary)

The Peace Treaty concluded in Trianon (Versailles) on 4 Jun 1920, after the lost World War I, had dramatic effects not only on the economy and the territory of the Hungarian Realm but on the system of national courts as well. The present study aims to give a view to the problem with special regard to the appeal court of Szeged in the second decade of the 20th century. The author deals with the transformation of the geographic conditions and the new scope of jurisdictional authorities as well as the provisional budgetary and financial measures.

According to the territorial modification Hungary lost six of eleven appeal courts, the remaining five ones were located in Budapest, Szeged, Debrecen, Pécs and Győr. The appeal court of Szeged had been one of the largest and busiest of all before the Great War, but after that the court in question became one of the smallest. Its presidents took serious efforts to increase the relevant territory but without any success in this period. The accommodation was not suitable either, the palace in which the court operated was not large enough for the comfortable work, while on the other hand its former elegant building was occupied by the university of Szeged for an undefined period of time.

The post-war economic creases caused monetary difficulties for the justices, too, as their official salary was not enough to finance their living conditions although the salary of judges and public prosecutors had been insured by a special act in the stream of the political consolidation of 1920. The reputation of the jurisdictional organs was also suffered by the modified civil and criminal procedural acts, which did not protect the parties and the accused men's interests so confidently than it had been the law and practice earlier.

By these topics one can read further information on the history of the Hungarian jurisdiction and the legal professionals after World War I and before the global economic creases started in 1929/30